

187

Board
of
Directors

127
1720

A FÉLREISMERT IZRAEL,

TÖRTÉNETI KÉP.

HITSZÓNOKLAT

TARTOTTA

1882. decz. 5-én

a „CZION” templomban

Dr. KOHUT SÁNDOR,

forabbi Nagyváradon.

A tiszta jövedelem Aran Jánosnak N.-Szalontán fölláltatandó emlékszo-
szobrára van szánva.

Ára 40 kr.

8.

KIADJA A NAGYVÁRADI IZR. HITKÖZSÉG
ELŐLIARÓSÁGA.

1882

A FÉLREISMERT IZRAEL,

TÖRTÉNETIKÉP,

HITSZÓNOKLAT

TARTOTTA

פ' ו'שב חרמג 1882. decz. 5-én

a „CZION“ templomban

DR. KOHUT SÁNDOR,

főrabbi Nagyváradon.

A tiszta jövedelem Arany Jánosnak N.-Szalontán föállítandó emléksobrára
van szánva.

Ára 40 kr.

KIADJA A NAGYVÁRADI IZR. HITKÖZSÉG
ELŐLIJÁRÓSÁGA.

1882.

5372 00761957

DE BALLAGI GÉZA.

NAGYVÁRAD,
NYOMATOTT LASZKY ÁRMIN KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.
1882.

Ájtatos hallgatóim !

Szélvész s zivatar közepett, kemény tél éjjelén, a midőn a természet minden rettegéseit szabadon bocsátja azok ellen, kik a fékvesztett bős elemek elől óvó fődél alá nem menekülhetnek, látunk valakit vándorolni sötét erdőn keresztül. A szélvésztől megkapott fák üvöltenek-süvöltenek, a haraszt zug-bug, mintha a néma kétségbeesésnek akarna kifejezést kölcsönözni. De a természet e romboló-tomboló lármáját ugyszólván még tulkiabálja a szegény zarándok keblében duló-fuló fergeteg: a kétségbeesés jajkiáltása. Az elemek e lázadása elől hova meneküljön? fáradt, fájó fejét hova hajtsa le? A zsibbasztó hidegségben leülni egyértelmű lenne a biztos halállal. Pedig így vagy úgy csak meg kell halnia. Már-már roskadnak térdei, csak erőltetve tesz előre egy lépést. hogy hátra kettőt ne tegyen, mert ereje fogytán van. Segíts Istenem ! irgalmazs, ne hagyj el ! így jajdúl föl Istenét kereső tekintetet vetve az égre. Oh ez borult marad ! De nem volt-e ez egy fénycsillám, mely egy perczre felczikázott? szemei kápráznak-e, szikráznak-e; vagy valót pillantott-e meg? Valót ! Ép az erdő szélére érkezett és onnan csillámlott elő valami, mi fényhez volt hasonló. Nagyon silány fény volt, de fény volt ! Ez után kell indulnia, ez irányban előhatolnia ! így tünődék magában a zarándok, mert hol fény csillog, valószínűleg ott ember is lakik, ember érző szívvvel, dobogó kebelvel, hol hallatlan fáradalmait kipihenheti. A kétségbeesést felváltó elszántság végerejével erőlködik keresztül hasítani az éles

levegőt, új erő futja át roncsolt testét, új bátorság villog szemében — már megközelíti a célt. Kimondhatatlan gyönyörrel szemléli a vékony fény-hullámot. Legyen dicsőítve az, ki mondá „legyen világosság“! a ki látá „hogy üdvös a világosság“, mert ezen világosság volt újonnan teremtője, segítője, megváltója a szegény zarándoknak is.

Ájt. h. ! Hallottatok-e már ehhez hasonlót, ismeritek-e a vándort, beszéltek-e már hozzátok a rettegés eme éjjeléről? Vagy tán dajkamesét mondtam eddig, idegrázó rémtörténetet? Nem! Valót, igaz történetet. A vándor létezik csakugyan, neve — *Izrael!* A rémek éjjele: a *szenvedés ideje*, ama sok évszázados szenvedése, mely csak zivatart, sötétséget, dermesztő fagyot zuditott a szegény zarándokra. Elzárják előtte az ajtók, elhalmazvák az ember nem taposta ösvények, még az ég csillagai is hűtlenek lettek — *számára* nem csillámlottak. „Jaj, jaj a hontalannak!“ ezt hallja a szél süvöltéséből; „üdv üdv a megmentettnek!“ így visszhangzik az égből. A megmentő szózatot hallotta még a remete gunyhójából is, a hová Izrael benyitott. Ebből a gunyhóból pislogott elébe az olajmécs fénye. A vándort a vándor fogadá omladozó, düledező gunyhójába, *ghetto gunyhójába*, melynek tüznél melengette a jövevény fagydermesztette tagjait, hol kis készletét szivesen megosztá vele, új életerőt önte elaléltságába. Mi lett volna a *bolygó zsidóból*, ha az egy ország számkiüzött zsidói menhelyet nem leltek volna a számkiüzésnél valamivel jobb ghetto-hajlékban egy oly országban, hol még a számkiüzés sora nem került a zsidó lakosokra. Majd ha rájok is kerül, majd veszik azután vándorbotjaikat — felkeresve egy oly országot, melynek városai sorompóin kívül terülnek el viskók, szűkek ugyan s szorultak, de elég tágasak arra nézve, hogy a sorsüldözte nyomorult hitsorsosok új jövevényeit befogadják. E gunyhókban el-elbeszélgettek, el-elregélgettek a régi dicsőségről, mely „késik az éji homályban“, el-elandalogtak, el-elmerengtek

a jövő szép képein. Így felejteté el velök a múlt, a dicső, a jövő, a még dicsőbb, a mord s zord jelent. E gunyhókban gyujtották meg a Chanuka-gyertyákat, melyek szelid fényénél jelentek meg a dicső aranykorszak hősei, a *makkabéusok* hazajáró lelkei, melyek szelid fényénél látták egyszer-mind előre vetett árnyékát ama még nagyobb fénynek, mely egykoron Izraelt s az egész emberiséget fogja körülfolyni, hogy teljesüljön Ézsajás jóvendőlése העם ההלכים בחשך „a nép, mely sötétségben halad, egykoron nagy fényt lát; az árnyék-lakta országban nagy világosság sugárzik fel s Izrael fénye tűzként melegit ללהבה mert az ő Szentje lesz a láng, mely áthatja mindannyiukat“. Így leend Izrael reménye megvalósulva, jövője fényesebb, mint múltja למלך „a fogságból a királyi trónusra“! Már egyszer így volt *József* élettörténetében, így leend ez *Izrael* világtörténetében is. És csakugyan *József* s *Izrael* élettörténetei sokban hasonlítanak is egymáshoz; ezt feltüntetni időszerűnek látom, mert rossz csillagok járnak. *A félreértések, a hamis ítéletek, a galád ráfogások, a szántszándékkal terjesztett hazugságok e korszakában,* minden alkalmat és így első sorban a visszapillantásra önként kínálkozó Chanuka ünnepünk adta alkalmát is meg kell ragadnunk, hogy Izraelről helyesebb felfogást, a valóságnak megfelelőbb, tisztább fogalmakat alkossunk s terjeszszünk. Már a múlt alkalommal derítettük ki e végből, hogy ősatyáink kuttörténetében mint tükröződik vissza *Izrael* élettörténete. *Egészítsük ki mul kori e'mé'kedésünket József és Izrael élettörténeti párhuzamával,* mire Isten segítsen! Amen

I.

Ájt. hallgatóim!

Ismeritek, már hogyne ismernétek? legalább fiatalságtok emlékezete után ismeritek *József* történetét. Tudjátok,

hogy atyja dédelgetésétől elkényeztetve, s testvérbátyái *elibe* helyeztetve mint keltett József ezek szívében enmaga ellen irigységet s mint készíté saját maga, közvetve legalább, elő azon sorsot, mely őt oly mélyen sujtá, de mely őt egyszersmind oly magasra emelé, hogy kiszabadulva a tömlöcz büzhödt légköréből egyenesen a királyi székbe ült. A békót a jogarral föleserélve ekként lesz az övéi életfentartója és uj hazája: Aegyptom boldogítója az, kit csak röviddel azelőtt *נער עבד עברי* „ebraüs szolgafünek“ csufoltak vala.

A ki Józsefnek e változatos bár, de évről évre egy s ugyanazon előadási modorban ecsetelt életmenetét olvassa, minden egyéb vonatkoztatás nélkül olvassa, annak tán szive föl nem melegszik, kedélye nem épül, mert a sokszor szemlélt látvány, legyen az bármily bűbajos, elvesziti varázshatását. Azért bármily komolyan adnók is elő ezen kétségtelen szivethódító és szivetmegindító életeseményeket, nem háríthatnók el az ellenvetést egyik vagy másik oldalról: már busásan ismerjük e történeteket. „Volt, hol nem volt, régen nagy meseországban“ ismerjük már az ilyféle bekezdéseket, ilyen dajkameséket. Pedig beh kár József élettörténetét ezekkel egy színvonalra helyezni! Bizonyára nem ezen fajtából valóok. Próbáljunk csak olvasni *Izraelre való viszonyítással, vonatkoztatással*, akkor valót, napjainkig tartó, a jelen elevenét érintő valót, majd lehangolót, majd hangulatot keltőt, majd bánatost, majd örvendetést fogunk abból kiolvasni és pedig oly élénk színezetűt, a közvetlenség által oly annyira megragadót, megkapót, hogy benyomása alatt önként elrebben ajkainkon a vallomás: *זאת הפעם עצם מעצמי ובושר מבשרי* „ez egyszer csakugyan csont ez csontjaimból, test testemből.“ *Józsefben ismerjük föl igazán Izraelt!*

Nézzük hát közelebbről a párhuzam szembeötlő mozzanatait.

Ezek elseje és legszembeszökőbbike a *testvérgyűlölet*. Ennek pedig több oka van. Elsejét a sz. irás Józsefnél így

irja le : ויראו אחיו כי אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום „miután látták József fivérei, hogy őtet jobban szereti apjuk többi fivéréinél, elkezdtek őt gyűlölni és nem tudtak vele békésen beszélni.“

Im itt van a sok százados testvérgyűlölet első indító oka, mely Izraelt szomorítja. הלא אב אהרן לכלנו „Nem-e egy apától származunk“? Látván azonban az egy apától származottak, hogy egyiküket jobban látszik kedvelni a mindenek atyja, elkezdették amazt gyűlölni és nem tudtak ez időtől fogva vele békében megférni. És honnan meritették a testvérnépek, hogy Izraelt jobban kedveli a közös atya? Merítették abból a tapasztalásból, hogy ezen magát a „kiválasztott népnek“ valló Izraelen sehogy sem lehet kifogni. A jó s balsorsban, örömben s ürömben, békében s békóban nem mindennapi látványt mutat. Szerencsésében csodálatosan fejleszti Istentől vett gazdag ész- s szivbeli adományit, tehetségeit. Szerencsétlenségében még csodálatosb általa kifejlesztett szivóssága, a legkedvezőtlenebb körülményekhez való alkalmazkodása, azonban annélkül hogy *lényegéből* bár mit is földadna, egészséges természetéből kivetköznék, elvhű meggyőződésétől egy perczig is eltántorodnék. *Békóiban szabadabb mint azok kovácsolói* és ha azokat leveszik izmos tagjairól, délczeg bajnokként küzd és tör előre és égnek irányzott fölszárnyalásából lenézi a szellemi törpeséget, megveti a pöffeszkedő tehetetlenséget. Így és úgy nem tetszik a népeknek, nem felel meg szivóhajaiknak. Majd megszánva, majd megvetve, majd becsülve, majd becsmélve, majd rettegve, majd irigyelve, de soha nem szeretve, mindig félreismerve, soha valójában meg nem ismerve, el nem ismerve látjuk Izraelt a történet szinpadján haladni hasonlóan azon tragikai hőshöz, kiről hősköltője Ezsájás helyesen mondá : „Valóban a *mi* kórságunkat *ő* viseli, *mi* bajainkat *ő* hordozza, *őt* poklosnak tartjuk, Istentől megverettnek, megálázottnak, pedig csak *mi* gonoszságunk ütötte az *ő* sebeit, hibá-

ink miatt lőn megroncsolva, jólétünket fenytjük meg ő rajta' szenvedéseiben rajtunk van segítve.“

Ez épen a sok százados balhiedelem, a sajnos és sajtó fájdalomt okozó téveszme! Izrael az egész világ *bűnbakja*, rá lehet aggatni minden időben minden jogt ilanságot, igazságtalanságot, minden jogsértést még a jorzvédő államokban is! És a törvény? ez reá alkalmazva: **örvény**; és a szabadság? ez vele szemben: **szabadosság**!

De miért áll hát csak Izrael a törvényen kívül? honnan magyarázható ki kivételes helyzete? Olvassátok tovább József történetét!

„Álmodott József és elmondá álmát testvéreinek, a kik e miatt még jobban gyűlölték“. A naiv sziv közlékeny. Gyermeteg őszinteséggel mondá hát József: „ugy láttam álomban והנה אנחנו מאלמים אלמים mintha együtt kötnénk kévéket“ והנה קמה אלמתי וגם נצובה „mintha az én kévém felgyenesedett és állva is maradt volna és a ti kévéitek, közbefogva az enyémet, az előtt meghajoltak volna!“ Furesa álmom nemde, mit szóltok hozzá? Mi az, förmedtek rá testvérei, המלך המלך עלי, „tán uralkodni akarsz rajtunk, tán elhatalmaskodni fölöttünk!“ és még jobban gyűlölték על דבריו „álmaiért és beszédjeiért.“

Itt van a sok százados testvérgyűlölet *második*, az előbbinél még kézzelfoghatóbb oka; a *kislelkű önzés* árulja azt el, a *féltékenység* magyarázza meg azt. Mind a kettő szerepel a népeknek Izraelhez való magatartásában. Igaz, Izrael régesrégóta, a sinai tankinyilatkoztatás óta felséges, magasztos álomba ringatta magát az iránt, hogy az általa először világgá bocsátott, nagyszerű, örökérvényű igazságok, a minthogy világmegváltó jelentőségűek, ugy világuralmi szerepléssel is fölruházzák, a minthogy viadallal járók, ugy diadalt is követelők, közelismerést igénylők. Izrael nem is titkolta el ezen álmát, eszményét. Nem volt mit eltitkolni rajta, sőt fennen hirdette. Hisz nagy emberei, profétái, költői,

zsoltárosai, bölcsei a jövő képét a csillámló színváltozat oly kápráztató pompájával festék, arról minden kétséget kizáró oly bizonyossággal beszéltek, hogy az ábrándos képzetnek nem valami csalóka játékát, de igenis Izrael létjogát és létfeltételeit érintő olynemű követelések teljesülését látta e jövődölésekben Izrael, melyek egyszersmind az emberiség jólétét és üdvét is biztosítják. Kifolyólag ezen álomi látományából — a népek ábrándnak nevezték — nagyszerű eszmével lépett Izrael néptestvérei elé, mondván : ápoljuk az érdekközösséget! והנה אנחנו מאלמים אלמים „ime együtt kötöz-
zük a mezőn a kévéket“. A népélet tág mezején együtt gyűjtjük, együtt kössük a kévéket, ne forgácsoljuk el erőnket, hanem összegezzük azokat a közös munkában. Én részemről nem vonom meg magam, én bírok már a sinai idő óta fénykévékkel והנה כמה אלמתי már régóta fénytlovellők ezek, már rég magasan rengenek ezek, וגם נצבה ezeknek fenállniok, együtt maradniok kell, szétesniök, szétvételniök semmi szín alatt nem szabad. Sok ága van a tudománynak; tágas mezeje még nincs letarlózva — széledjete el, sok kévét lehet még összegyűjtenetek, gyűjtve foglaljátok egybe az én fénykévémme! Azonban feltehetem, remélem והשתחוין לאלמתי hogy elfogjátok ismerni saját gyűjteményim fontosságát, hogy megfogtok hajolni a már megtalált igazságok, a már nyert vívmányok előtt!

Czéltudatos törekvéseinek eme fölmagasztalása azonban rossz vért szült המלך המלך עלינו hát ti semiták uralkodni akartok fölöttünk, elhatalmaskodni mi rajtunk?! És még jobban kezdették őket gyűlölni על הלמתי álmaiért, azaz lidércnyomás okozta álmaknak ítélt eszményeiért ועל דבריו és az álmak ekkénti megfejtéseért, életfeladatának ilyenképi magyarázataért. Világuralomra vágyik a „semita faj“, szólt a kislelkű önzés; anyagi és szellemi fölényre vergődik szólt a féltékenység. Így lelt a testvérgyűlölet mindig újabb s újabb tápanyagot. Azonkívül pedig volt okuk, vé't okuk, a

neheztelésre, midőn még jobban megfigyelték ezt a „legjobban gyűlölt“ semita fajt. És mi volt ez újabbi ok?

Olvassuk csak tovább József élettörténetét!

Józsefnek, így nyújtja tova a sz. irás elbeszélésének fonalát, volt még egy álma. „A nap, bold és tizenegy csillag meghajolnak ugyanis előtte. József ezen álmát nemcsak testvéreinek, de atyjának is elmeséli ויקנאו בו אדני *irigykednek* rá e miatt testvérei, de atyja megjegyzi magának.“

Tehát a soha ki nem fogyó sok százados testvérhagrak még egy *harmadik*, még az előbbi kettőnél is értetőbb oka is támadt, és ez volt az *irigység*.

József romlátlan szive, ábrándos szeme irigységet nem ismert. Izraeltől is távol vagy on ezen rut szenvedély. Igaz ugyan, hogy *egymás közt* találkozunk bizony azzal. Nem akarom én szebbíteni, eszményíteni a mindennapi zsidót. — Szégyenünkre be kell vallanunk a קנאת איש מרעהו „a zsidónak a zsidóra irányzott irigysége“ fájdalom! otthonos mi köztünk. Ennek szebb öltözéke; annak könnyebb kenyérkeresete; emennek fényesebb rangja, állása; amannak nagyobb befolyása van — ez mind szemet szúr, a kajánságot felkölti, az irigységet fölébreszti.

Ez ugyszólván a zsidónak, különösen a zsidóval szemben táplált, *emberi* rossz tulajdona. Hibánkat leplezetlenül bevallva és rosszalva, azt is el kell ismernünk másrészt, hogy Izrael, mint *népindividualitás*, a *történeti Izrael*, mint Istenért és minden isteniért *küzdő bajnok* előtt az irigység *ismeretlen fogalom*. Az a világhistóriai bajnok, kinek neve Izrael, nem értheti, *hogyan lehet bárkinek is megvonni magát az igazság elől, elárkó. ni a jó, szép üdvös és lözhaznu elől!* Régi elve: קבל האמת ממי שאמר „fogadd el az igazat, bárki mondja is azt!“ Rég óta tanítja továbbá: איזה הכם „ha valaki (ugymond a Talmud Megila 16 a) valami okosat

mond, tartozzék is bármilyen néphez, nemzetséghez, vagy hitvalláshoz, az a bölcs elnevezésére jogos igényeket tart-
hat“. Pedig a talmudbölcesek saját maguk iránt sokkal szigorubbak voltak. Saját magukat nem is nevezték חכמים hanem csak תלמידי חכמים a bölcsek *tanítványainak*. Ha valakire, úgy reájuk mondhatjuk, hogy igazán holtig tanultak és mert tanulva tanítottak, tanítva tanultak, azért mondhatjuk róluk : תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם „a bölcsek tanítványai gyarapítják a világ jólétét,“ mert כל בנך לימודי כל mindannyiok csak tudományápolóknak, *tanulóknak*, nem *mes-tereknek* akarván tartatni אלא בנך א"ת olyanok voltak, mint az építők. A palotát sem egy ember építi, habár a terv *egynek* agyában készült is ; mert száz meg száz munkás keze hordja össze az építő anyagokat. A tudomány épületét is ilyen téglá s homokhordó napszámos emeli nagy palotává. És Izrael épített, folyton épített éjjel-nappal. Tudományának egén ott ragyogott a nap, hold és a tizenegy csillag. Saját *Thorája nap-fényénél*, prófétai literaturája szelid *ho'd-fényénél* és az őt környezett *tizenegy* kisebb-nagyobb népek irodalmi csillagjai csillámlásánál épített, folyton épített.

Tizenegy népesalád irodalmából és pedig : az *assyri*, *phoenizia*, *chald*, *samaritán*, *syr*, *ó-perzsa*, *új perzsa*, *arabs*, *ó-görög*, *byzanz-görög* és végre a *latin* irodalom termékeiből, szókincstárából szedte össze, hordta egybe a sokféle építő anyagot, melyet nagyszerű, világraszóló, habár az egész világtól megszólott, *mint alkotó géniusa : a zsidó nép*, félreismert, és mennél jobban fitogtatták, hogy megértik, annál inkább félreértett *Talmudjában* dolgozott föl. Sok század szorgalmas napszámosai hordták egybe a világirodalom, a sokféle szaktudomány mezejéről a kalászokat és gyűjtötték, kötötték egybe **fénykévékké** a Talmudban. ויקנאו בו אהיו megirigyelték e páratlan világirodalmi terméket Izrael testvérnépei וראינו שטר את הדבר de atyja, a mennyei atya, meg-

jegyzé magának, megfigyelé népe hangyaszorgalmát, megőrzé óriási szellem-alkotását mind e mai napig. *Széthányták ugyan a népek hatalmasai Izrael e fénykévéit, halomra gyűjtötték — máglyát csináltak belőlük — meggyújtották a halmaz talmudpéldányokat — ápolóikkal, a talmudistákkal együtt — — De ők, miként R. Akiba a körülfont thoratekeresekben, a nyaldosó lángok közepéből is fölkiáltának: „Halld Izráel az Örökkévaló a mi Istenünk, az Örökkévaló egyetlenegy.“ „És ezen egyetlenegyed szeresd teljes szivedből, még ha ez megtörnék is, szeresd teljes lelkedből, még ha ezt érte kilehelnéd is“. A kik pedig a máglyákon tul voltak, életben maradtak, fennen hangoztatták: és mégis úgy van mint mi mondjuk és hiszszük: והנה כמה אלמתי וגם נצבה itt elégetve, mégis magasan rengenek másutt fénykévéim és fenn is fognak maradni!*

Mert bár a drága könyveket elégették,
De biz' a szellemet meg nem enyészthették,
Hisz' tisztító tűz azok tanításai,
Tűz által, hogy emésztessenek lángjai!
Fölvitetének, mint Tisbi, tűzszekéren.
Mint angyalok szállonganak fent az égen!

II.

Ájt. hallgatóim!

Megismerkedtünk József-Izrael történetének borujával, lássuk annak derüjét is! Csakhogy ez lassan bontakozik amabból ki. Gödörbe dobva, rabszolgaságra ítelve, tömlöczbe vetve, abból József mint trónjelölt lép ki, hogy mint király legyen övéi mentője, uj hazája nemtője. Csakhogy az az ut, mely atyja házából a Fáraók trónjához vezetett, fölötte hosszu, tekervényes, göröngyös és tövises volt.

Kövessük szellemben!

Elküldetve Jákob atyjától azzal a feladattal: ראה את שלום אחיך „nézz testvéreid jóléte után“ ember nem tapodta utakon halad József, minden irányba kiáltva את אחי אנכי מבקש

„testvéreimet keresem“! hol vagytok? De nem vett választ! Hosszu tévelygés után, sok kerülő, kanyarodó utról lefordulva, végre „találkozik valakivel“, וימצארו איש ez — mondja a traditio — egy angyal volt, a ki tudtára adta נסעו מזה „eltávoztak innen *Dojthonba*“, utánok ment, vesztére ment!

Avagy nem-e ez volt szintén Izrael kiáltó szózata annyi, annyi évszázad óta? Én is, így szóla, ki vagyok küldve a mindenek atyjától azon feladattal, megbizással: hogy Thorám kézbesítette eszközeivel testvéreim szellemi és erkölcsi jóléte után nézzek, én is, kinek létfeltételei nincsenek a palaestinai talajhoz kötve, hanem kit azért szórt szét a főbölcseiség a népek közé, hogy a Thora igazságait, mint vetőmagokat szórjam szét a fogékony keblek szépen előkészített, puha szivtalajába, én is váltig hangoztatom: את אחי אנכי מבקש „testvéreimet keresem“! hol vagytok? jöjjetek hozzám, vagy engedjeteك hozzátok jönnöm! De választ nem vett. Mennél jobban közelgett hozzájuk, annál inkább eltávozának ők. Csak elvétve, szórványosan, ugy évszázados időközökben וימצארו איש találkozott egygyel-egygyel, kit angyalnak, az igazság és emberszeretet védangyalának lehetne nevezni. Ezen egyes kiváló férfiak, mint p. o. egy *Reuchlin*, egy *Lessing*, egy *Schleiden* — és legyen egyszer az *élőnek* is igazság szolgáltatva — egy *Delitzsch* Ferencz magok is röstellették már a túlzást és sajnálkozással világosították fel a testvérkereső József-Izraelt *בז' nem találod testvéridet, mert eltávozának innen. שהסיעו עמכן מן הארחה.* „a tiszta testvérszeretet álláspontjától eltávoztak“ mondván: „lépjünk a vallás álláspontjára“!

Hiába hivatkozott Izrael a közös származás rokonszeretetére; hasztalan utalt az érdekközösség ápolásának szükségességére! hiába hozott nagy áldozatokat a haza oltárára; mert hazája *nem* lévén, a mi máskülönben **kötelesség** — most érdem és áldozat volt a hontalannál; hiába fejtett ki annyi erélyt a világmozgató kérdések megoldásában — mind hiába!

kiáltó szózatára : hol vagytok testvéreim? legyetek testvéreim! bár mostohák, de testvéreim! ellenfelkiáltáskép csak azt hallotta viszonzásul נלכה דתינה „a vallás álláspontjára lépünk!“ hitfelekezeti tekintetek legyenek a mérvadók! De ez még nem lett volna, magában véve, baj és szerencsétlenség. Mi legalább a mint a vallásokat ismerjük, tudjuk, *hogy minden vallásnak alape'vei közé tartozik : az igazságszolgáltatás, az emberszeretet, vagy legkevésbé az emberi méltóság tekintelbe vétele, szentül tartása.* A bajt és szerencsétlenséget csak a sötétség és előítéletek ama gyászbajnokai hozták reánk, kik mint a jelenben is történik, a נלכה דתינה „a vallás álláspontját“ úgy értelmezik, ויקשו נכלי דתוה hogy vallásferditéssel lépnek föl, נתמלאו נכלים וערמומיות ráfogásokat, rágalmakat, ármányokat, *vérvadásokat* szórnak a nagy tömeg közé Izrael ellen, az egyes, még be se bizonyított, s mint ők akarnák, be sem bizonyítható bűnét az *összes zsidóságnak* róván föl bűnül, ezt pedig mind csak azért, hogy legyen ürügy arra nézve, hogyszólhassanak : השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר „vessétek a pusztában levő gödörbe!“ מקום שאין בני אדם מצויין „olyan helyre, hol emberek nem járnak-kelnek“ ! שם

Az emberi társadalomtól távol eső ghetto-gödörben hadd álmodozzék, ábrándozzék nagy eszményeiről, világjavító, erkölcsnemesítő nagy terveiről. Hadd lássuk : מה יהיו הלמתיו „miként valósulnak ott álmai!“ — és valósultak ott is! A nap fénye még a gyilkos-barlangba is eljutott. A humanismus és a fölvilágosodás éltető napsugarai még a ghetto-vermekbe is elhatottak... Az idő vasereje a tömlöcz rozsdás vasajtóit félretolta és a sok százados fogoly napfényre jött. Nyújtózkodott egy időig, mert görnyedt volt teste — nem sokára kiheverte fáradalmaikat, mert tagjai izmosak, idegei edzettek voltak ; idegenszerű volt testtartása egy időig, czafatos ruhája, elhanyagolt külseje, nem baj! — nem mult sok idő és a rabszolgaságra emlékeztető e jelein is tul tett, és a hol még meg nem történt, meg fog történni, már na-

gyobb változást vitt Izraelen véghez az idő hatalma és a civilizáció anélkül, hogy lényegének ártott volna; a társadalomhoz simulva, a kor igényeinek megfelelően, a zsidó csodálatos alkalmazkodási képességénél fogva, már is ott áll mint *civilizált ember* a többi civilizált emberek közt és még le sem süti fejét — még fogsági idejét sem iparkodik elfelejteni! nem neki, hanem — másoknak kell e miatt pirulniok. Ezek a *semiták* még büszkéek is! Van is reá joguk, mert valamit folyton szem előtt tartanak, mit az ugynevezett szabad emberek, kik oly sokáig a világosság fényében haladva tán tekintetbe sem vettek, de mit az oly soká a fogság setéséghez szoktatott élesszemű bebörtönzöttek legott észrevettek — és ez azon *örvendetes* észlelet, hogy a miért a fogolyt a napvilágtól oly soká távoltarták: az közkézen forog, börtönőreinél is meg van, az a *Thora*, melyért a ghettovermekbe vetették, ott volt a ghetton kivülieknél is esekély változattal, *ünnepei s történelmi emlékei az a'apeszme csekély formaváltozataiban ott vannak a két leányvallás szertartásaiban is; prófétáit ott is elismerték és elismerik olyanoknak; zsolozsmáit más vallás hívői templomaiban is éneklik, hol szintén milliók szíveiben meggyujtják az áhitat szent tüzét.* Vagy tán a középkori zsidó bölcsészeti irodalmat nem böngészték-e ki a solasztikai philosophia tekintélyei? Oh a buvárlat napja kisütötte, hogy a sokat kiirt Abicebron a mi: *Ibn Gebirol*-unk; a Rabbi Moyses Aegyptius a mi: *Moses ben Ma'imun*-unk (Majmonidesünk) volt. Sőt még a Midras és Talmud gyöngyeit is ott látjuk az *egyháztaljak* gyöngyfüzéreiben!

Igy tehát még is teljesült Izrael álma!

Nem anyagi — erre sohsem vágyott — de *szellemi* világuralomra emelkedett. *A nap, hold és csillagok meghajoltak előtte! Az emberiség, ragyogó napjai, fényes csillagai fénytlövellő tudományából kölcsönözték a világosságot és végre is akarva-nem akarva beismerték: הנמוצא כזה איש אשר*

רוח אלהים בו találtatik-e még népfaj, melynek változatos életében ily szembeszökőleg mutatkoznék Isten ujjmutatása? melyben Isten szelleme oly nagy mérvben lakoznék? melynek annyi szellemi tőkéje jutott volna ki osztályrészül? Lassu haladásban, de az egész szellemi csatarend mentében elkezdettek tehát figyelni erre a semita fajra, sőt még érdemeit, mint Józsefét Aegyptomban, a haza ügyei körüli is méltányolni hajlandóság mutatkozott. Hol csak valamit tartottak a humanizmusra és civilizatióra, siettek kimondani és törvényre emelni az emancipatiót azon nép számára, mely mint ősei a makkabäusok, hősiezen küzdött — és győzött a valláseszmeért. Hazánkban is támadtak jeles férfiak, kiket magyar makkabäusoknak nevezhetnénk. A makkabäus család legkitünőbbikei Juda és Simon voltak, amaz a hős bajnok, emez a bölcs tanácsadó. Ilyenek voltak a magyar makkabäusok: Deák Ferencz, a szellemi bajnok, a haza bölcse, a haza gondozó feje és Eötvös József a nemkülönben kimagasló szellemi hős, a haza szíve, a bölcstanácsadó. Áldás és hála emlékeiknek! Köszönet a lovagias nemzetnek, dicsőség alkotmányos királyának! Magyar testvéreink mint József testvérei egyszerű nagyszerűségben szóltak נא פשע אהיך „bocsásd meg testvéreid eddigi mulasztását“. Izrael pedig, a sérülést a jó'életemények láttára legott elfelejtve, Józseffel válaszolt: אלהים חשבה לטובה „Isten jóra fordítá“ üdvös is, észszerű is emberjogaim elismerése: למען עשה כיום הזה להחיות עם רב „hogy ugy történjék, mint csakugyan megtörtént, hogy megtartassék számos nép“; 600000 jó honpolgár a drága haza jólétének megtartassék!

Ez mind tizenöt évvel ezelőtt történt, a mikor még nem volt antiszemitizmus és a földből taposott zsidó-kérdés, hanem legfőlebb az az általános törekvés, hogy Magyarország türelem-földjéről **levétessék** a zsidó-kérdés! De egy pár hónap óta „új emberek“ akarnak fölszínre vergődni אשר לא ידע את יוסף „kik nem akarják ismerni Józsefet“ sem József

képében ábrázolt Izraelt, sem a hazai Józsefet, Eötvös József dicső alkotását, sem dicső I. Ferencz József szentesítette 1867. 17-ik törvényczikket. A szabadság legyen ismét rabszolgaság, a világosság legyen ismét sötétség, a zsidó ne legyen ismét ember! Ilyen fényben akarják az „uj emberek“ feltüntetni Magyarországot, mely főállásának tiz századát ünnepelni készül és tiz szövétnekkel világít az idők történetébe, a szabadság dicsőségére!

Mit feleljünk a lidércz fényü, a szenvedély posványából kiemelkedő *uj* világítóknak? Azt mit József felelt testvéreinek. A kibékülés után félők voltak ezek, hogy József hatalmával vissza fog élni, de ez ekkép szóla: עשרה נרות לא כביהם נר אחד ואני נר אחד היאך יכול לכבות עשרה נרות egymagam vagyok; tiz szövétnek nem tudta kioltani egymagam szövétnekét, hogy tudja, hogy akarná kioltani egy szövétnek a tizet?“ Mikor még Izrael egy szövétnekével *elszigetelve* állt, nem tudta, de nem is akarta a tiz szövétnekű Magyarország azt eloltani, elnyelni, hogy akarná, ha tudná is, eloltani az *egy* szövétnek a tizet, miután ez magába fogadta azt és az egy szövétnek lángja és fénye be-beccsap a tiz szövétnek lángjába s fényébe!

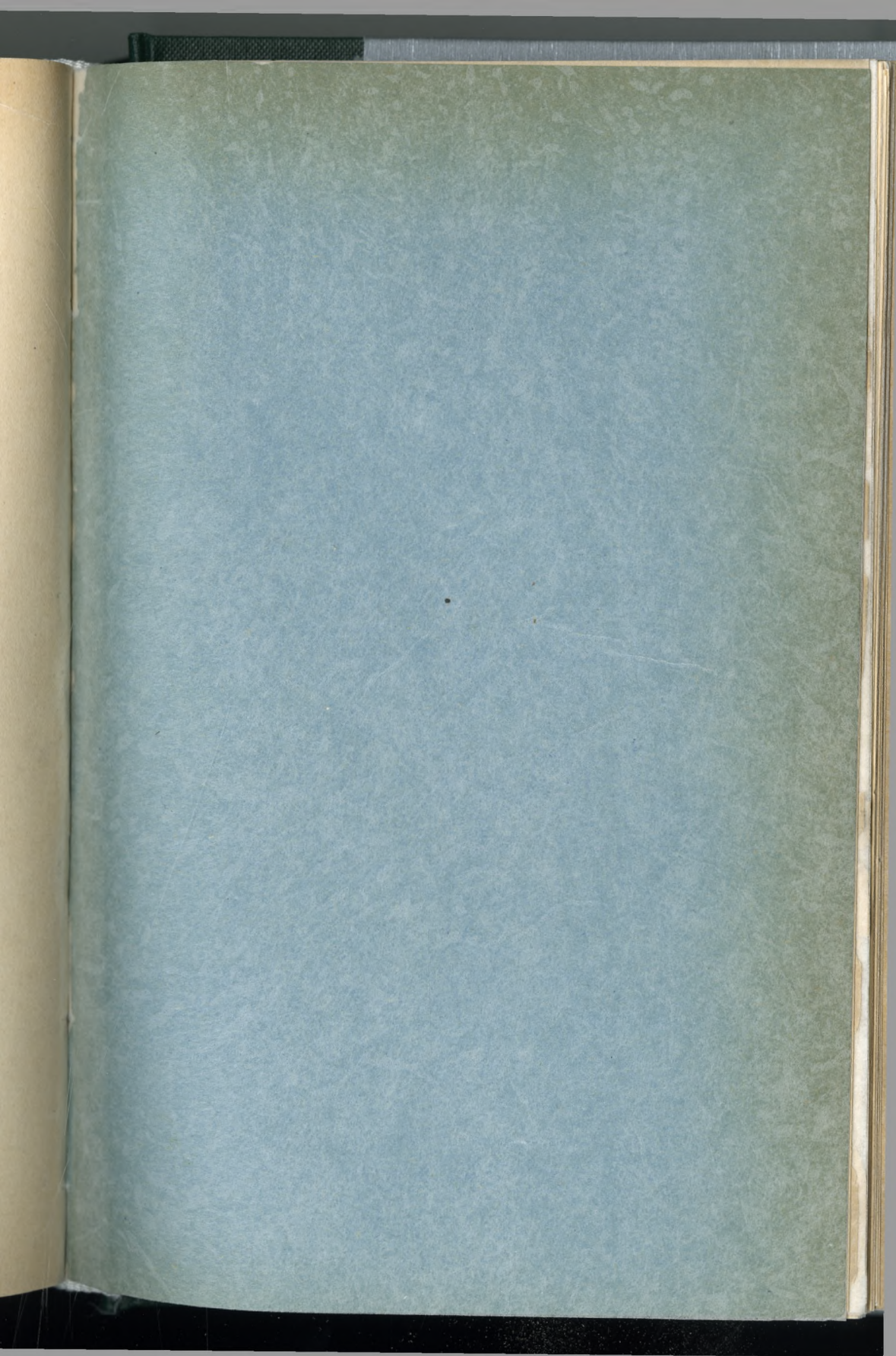
Menjenek nyugalomra a háborgó s háborító kedélyek! Biztosíthatjuk, hogy valamint Antiochus Epifanes — más néven Epimanes: az örült — a zsidóság kiirtására irányzott örült terveivel már két ezred éynél tovább a történet átkával van sujtva, mig Izrael annak áldására él tovább, ugy a mi kis Epifaneseink is már rég letűntek hazánk története láthatáráról, *a midőn még Izrael meg nem szűnik Chanuka gyertyáiban fényt és meleget fejleszteni, fényt vallásában, meleget polgári erényeiben, mindkettőt pedig a haza üdvére*

* * *

Fel tehát k. h. Szent vallásunk és szent hazánk mindenek előtt, ez legyen jelszavunk! Gyujtsuk meg a Chanuka gyertyákat a templomban és házainkban! A szel-

lemet és testet görnyesztő békóktól menten iparkodjunk fényt lövellő, melegséget kisugárzó, a Thora tanai tiszta fényével világító, a humanismus éltető melegével ható működésünkkel bebizonyítani, hogy a dicső emlékü makkabäusok méltó utódai vagyunk, kiknek mintájára a harcban kiérdemelt babérjainkat a szent vallás és nem különben a szent haza oltáraitra letenni mindig készen vagyunk. Chanuka, azaz felavatás legyen vezérsillagunk! Avassuk föl templomunkat az otthoniasság jólérzésével, avassuk föl házainkat a templom szent áhitatával, lélekemelésével, kedélyépítésével! A vallás és polgári erények kettős, de egymásba csapó szent lángja égjen *minden* zsidó szivoltárán. A makkabäusok kis számu, de arszlánszivű seregében törpe, gyáva és hitvány egy sem volt, hanem többé-kevésbé **Juda Makkabi hős!** Izrael *számarányra* nagyon csekély, nagygyá csak Thorája és polgári erényei által válhatik. לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה' זכאית nem anyagi hatalommal, nem a sokaságra támaszkodó erővel, de igenis az isteni szellemmel, a sz. irás ápolása nyújtotta kiltartásával, szilárdságával, vallási hűsége által gyarapodó erejével állhatja meg Izrael helyét dicsón a világtörténelem minden rázkódtatásai közt is — föltéve ha Thoráját szövetségül használja és azt kézből ki nem adja. Előre hát, mindig előre vigyük e szövétneket! világítva hadd melegítsen, melegítve hadd világítsa! hogy legyen végre Chanuka a szellemi sötétséget eloszlató, az előítéletek tömkelegét szétbontó *fényünnepe* Izraelnek és az egész emberiségnek!
Amen!

DE BATH...

NAGYVÁRAD.
NYOMATOTT LASZKY ÁRMIN KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.
1882.

